ОТЕЦЪ ПАИСИЙ

ГОД. IX. ОКТОМВРИЙ 1936 КН. VIII

Борисъ Зографовъ

НАЦИОНАЛЕНЪ ИДЕАЛЪ

Отъ всички у насъ се признава, че България не може да живѣе и не трѣбва да живѣе безъ националенъ идеалъ. Толкова това убеждение е общо прието, че — изглежда — не остава мѣсто за съмнение, нито дори за обясняване.

Това, обаче, не ще каже, че всичко относно националния ни идеалъ, или по-право — относно необходимостьта за народа ни да живѣе съ такъвъ идеалъ, е вече казано и нѣма какво да се прибави къмъ господствуващето убеждение.

Обстоятелството, че българскиятъ народъ, откакто сжществува третото българско царство, живѣ съ идеала за обединение на всички българи подъ една държавна власть и иждивяваше по-голѣмата часть отъ грижитѣ и енергията си за осжществяване на тоя идеалъ, а сжщо и обстоятелството, че злополучно завършиха нѣколкото ни скжпо костуващи опити за постигане на националния ни идеалъ — налагатъ да се позамислимъ и да си зададемъ въпроса, не за това, дали е трѣбвало България да си поставя националенъ идеалъ, какъвто си бѣ поставила; не за това, дали трѣбваше тя съ такава енергия и съ такъвъ жаръ да се залавя да го постига, а за това, дали не е време да възобновимъ следъ сполетѣлото ни отъ 1912 година насамъ, работата за постигането му вече на по-други начала и съ по-други срѣдства.

Докато до Балканската война цѣлиятъ български народъ, и стари и млади, и въ казарми, и въ училища, и по обществени мѣста, и въ домоветѣ се възпитаваше и мислѣше за часа, когато милионитѣ българи, останали още подъ чужда власть, ще могатъ да се прибератъ въ границитѣ на майката-отечество, отъ 1920 година насамъ, ето вече цѣли 16 години, надъ нашия народъ е наложена политическа карантина надъ онова, което най-дълбоко нарани народната душа.

За да не се предизвикватъ държавитѣ, които ни бѣха и ни сж длъжници, що се отнася до частитѣ отъ народа ни, останали подъ тѣхна власть, ние трѣбваше да млъкнемъ, да не изказваме болката и възмущението си, загдето почти една трета отъ българитѣ бѣха оставени подъ чуждо владичество и да се правимъ, като че нищо необикновено, като че нищо лошо не ни е сторено, като ни се наложиха условия за миръ, предназначени да увѣковѣчатъ една национална немощь за България.

Въ собствената си страна, въ свободна България, презъ тия тежки 16 години, ние трѣбваше нѣкакъ скритомъ, шепнишкомъ, да си наумяваме, че все още сж останали у насъ сили и надежди за осжществяване на заветния ни националенъ идеалъ.

Никога по-рано българскиятъ народъ не е изпитвалъ по-голѣмо унижение отъ това и не е бивалъ подхвърлянъ на по-голѣма опасность за самозатриване. Да си фактически и формално свободна, независима страна, да си пъленъ, единственъ господарь въ дома си и да не можешъ гласно и напълно ясно да говоришъ за неправдитѣ и бедитѣ, на които сж те подложили и още — да не можешъ да се готвишъ за премахването имъ! Кошмарътъ на разгнѣвяването на нѣкоя отъ съседнитѣ ни държави се надвесваше надъ насъ винаги, когато се дадѣше обществен изразъ на най-законната, на най-естествената грижа за историческо, за национално самосъхранение на цѣлия български народъ.

А не можеше да бжде за нашата омаломощена страна безразлично, дали нѣкой отъ съседитѣ й се гнѣви. Не само това, ние трѣбваше да не правимъ нищо, което можеше да възбуди раздразнение всрѣдъ съседитѣ ни. И понеже тѣ се раздразняваха отъ всичко, което наумяваше, че националниятъ ни идеалъ не е погребанъ едновременно съ погребването на правдата (поне що се отнася до насъ) при подписване на договора за миръ следъ голѣмата война, оставаше — или да се подхвърли страната ни на непрекжснати и опасни заплахи отъ страна на съседитѣ ни, или да се откаже отъ националния си идеалъ. И едното, и другото — почти еднакво невъзможни нѣща.

Какъ можеше да се избѣгнатъ заплахитѣ отъ страна на съседитѣ ни: — чрезъ изяснение и убеждаване, че сме въ правото си да се интересуваме и да се грижимъ за сънародницитѣ си, останали вънъ отъ границитѣ на българската държава? — Това бѣ и е излишно. То е толкова просто за разбиране. Съ пълна сигурность можемъ да твърдимъ, че всичкитѣ ни съседи разбиратъ съвсемъ ясно това. И, ако, при все туй, тѣ цѣли 16 години, и до последенъ часъ, се дразнятъ и се сърдятъ при всѣка проява на интересъ и грижи отъ страна на българското общество къмъ сънародницитѣ ни, останали подъ чуждо владичество, това се дължи първо на факта, че си знаятъ, че не се отнасятъ къмъ тия ни сънародници така, както се следва по законитѣ на човѣщината и дори по постановленията на договоритѣ за миръ отъ 1919 година и второ — дължи се на страха имъ, че мѣркитѣ, които тѣ взиматъ за претопяване на тия ни сънародници и изобщо за унищожаване на българското имъ национално чувство, се оказватъ безрезултатни и че не виждатъ начинъ за постигане на задачата си.

Като не успѣватъ у дома си, тѣ се опитватъ да попрѣчатъ въ самата България да не се мисли, ако може, и да не се прави нѣщо, което би могло да подържа живъ националния идеалъ и да крепи българския духъ всрѣдъ българскитѣ населения у съседитѣ ни. Нѣкои опити отидоха дори до искане да не чествуваме паметьта на наши народни герои, понеже съ това се оскърбявали чувствата на тоя и оня съседъ.

Военната и други нѣкои слабости въ страната ни, които се явиха като последица отъ наложения ни Ньойиски договоръ за миръ, биваха използувани отъ съседитѣ ни за упражняване на мораленъ натискъ върху България при всички случаи, когато се съживяваше обществения ни интересъ къмъ българитѣ, останали като народностни малцинства вънъ отъ предѣлитѣ на царството ни.

Това бѣ една тактика, която действително постигаше добри резултати за тѣхъ и носѣше поражения за народностното ни дѣло. Ние дори дойдохме до опасния предѣлъ да остане обществото ни съ впечатление, като че наистина вече народътъ ни, въ желанието си да не подхвърля страната на нови опасности, вследствие на заплахитѣ отъ страна на съседитѣ ни, е изоставилъ всѣка грижа за участьта на българитѣ извънъ границитѣ на България и действително е останалъ безъ националенъ идеалъ.

Духовно обединение, единенъ духовенъ и, ако е възможно, политически животъ на цѣлия ни народъ — ето националниятъ идеалъ, който ни е вълнувалъ и който трѣбва да вдъхновява всички наши поколѣния. Това е идеалъ, който трѣбва да се изповѣдва ясно и високо, твърдо и непоколебимо и предъ съседитѣ ни, и предъ цѣлъ свѣтъ. Той има на страната си божественото и човѣшкото право; задъ него е логиката на ума и на историята; той има защитата на международната съвѣсть и на интереситѣ на днешната цивилизация. Той служи толкова на интереситѣ на българския народъ, колкото и на нуждитѣ на мира и на благоденствуването на балканскитѣ народи.

Затова — не шепнишкомъ, не съ колебание и още помалко съ срамъ трѣбва да се издигне и да тржби гласа на тоя идеалъ, преди всичко надъ българскитѣ земи.

И самиятъ български народъ трѣбва да го знае, трѣбва да знаятъ и съседитѣ на България, че българскиятъ народъ никога не ще престане да мисли и да работи за осжществяването на тоя идеалъ. Той не е за ощетяване на други, той не е за накърняване на права и интереси на други, а само за запазване на неотемни, свещени права и за обезпечаване на животъ и на условия за мирно развитие на народа ни.

Съ съседитѣ ние трѣбва да бждемъ въ добри, въ трайно, искрено добри и сътруднически отношения. Това трѣбва да

се желае еднакво и отъ тѣхъ. А такива отношения не могатъ да сѫществуватъ, когато има неискреность, притворство, задкулистность помежду ни.

Българскиятъ народъ вѣрва въ здравия смисълъ, въ разумностьта на съседитѣ ни и — разчитайки на нея, а не на надхитрувания, на изненади и случайности — трѣбва да имъ каже самата и единствената истина, а именно: — че нѣма да има искрени, добри, плодоносни за насъ и за тѣхъ съседски отношения, докато не се задоволятъ елементарнитѣ народностни нужди на българскитѣ населения, останали подъ тѣхно владичество.

И ние самитѣ трѣбва да го знаемъ, и съседитѣ ни трѣбва да го разбератъ, че националниятъ ни идеалъ, както е формулиранъ по-горе, е нѣщо отдѣлно отъ ревизията на договоритѣ за миръ. Той е нѣщо много по-дълбоко, нѣщо много по-важно отъ каквито и да било договори и отъ каквито и да било стремежи за запазването или за ревизирането имъ.

Българската държава, дадено управление въ тая държава, може да иска или да не иска — въ зависимость отъ своитѣ временни нужди, въ зависимость отъ условията за своята текуща политика — ревизиране на дадени договори за миръ; българскиятъ народъ, българскиятъ духъ, който е вѣчната, непромѣнимата основа и двигателна сила въ историческия ни развой, не може да иска друго, освенъ запазване на народа ни отъ разложение, запазване на всички народни сили, за да могатъ, събрани вкупомъ, сцеплени, да носятъ здраво тежеститѣ и изпитанията, които никой народъ не е избѣгналъ по пѫтя на своето развитие.

Въ туй отношение има известна разлика между държавна политика и националенъ идеалъ. Националниятъ идеалъ се носи, обикновено, не отъ дадено правителство, а отъ самия народъ; не отъ промѣнливата величина въ народностния животъ, а отъ непромѣнливата, отъ самия, непресушимия виръ на народностнитѣ сили.

Народътъ носи идеала, управленията го изразяватъ въ форми. Може да се случи тия форми да не харесватъ на външни нѣкои сили; може да се случи, ако заинтересуванитѣ външни сили сѫ по-силни, да заставятъ дадени управления да не изразяватъ тоя ни идеалъ дори и подъ каквато и да е форма — отъ това самиятъ идеалъ не се губи, не бива да изчезва.

Въ случая съ нашитѣ съседи имаме желание отъ страна на нѣкои отъ тѣхъ, упражнявайки натискъ за премахване на нѣкои форми отъ преследване на националния ни идеалъ, да нанесатъ ударъ върху самия него. Това трѣбва да помнимъ. И да не правимъ по-трудна работата и на самитѣ ни

управления, като смѣсваме и ние една правителствена политика съ задачитѣ, които се налагатъ отъ националния ни идеалъ на цѣлия народъ.

Като знаемъ да правимъ разлика между изискванията на една правителствена политика, които, въ даденъ периодъ отъ време, могатъ да заставятъ едно управление да мълчи, да не повдига въ междусъседски или въ международни срещи въпроси отъ народностенъ характеръ, по които това управление може да е дори въ правото си да действува по силата на сключени договори, и между изискванията на националния ни идеалъ, които лежатъ въ основата не само на едно управление, а изобщо на цѣлия, на историческия животъ на народа ни, ще бѫдемъ много по-спокойни за сѫдбинитѣ на последния и ще умѣемъ съ тактъ, мѫдро да намираме найдобритѣ пѫтища за народностно възпитание и за действие за постигане на задачитѣ, които тоя идеалъ ни налага.

Тогава нѣма да мислимъ, че съ националния ни идеалъ е вече свършено, ако благоразумието наложи да се изоставятъ нѣкои отъ начинитѣ на действие за осѫществяването му.